

KONSULTACIJOS

E. GENDROLIS

GININĖ PIRMYKŠTĖJE VISUOMENĖJE

Gimininė ekonominė formacija, kaip pirmoji visuomenės istorijos pakopa, skirstoma į matriarchato, arba motininės giminės, ir patriarchato, arba tėvinės giminės, etapus. Pirmykštės visuomenės irimo etapas paprastai siejamas su tėvinės giminės raida. Šitokia pirmykštės visuomenės periodizacija, kaip ir kiekvienas apibendrinimas, duoda tik bendrą schemą, kuri atskirais atvejais nesutampa su etnografijos pateikiamais duomenimis. Matriarchato samprata numato viešpataujančią moters padėtį ankstyvajame pirmykštės visuomenės etape, tačiau, šiaurinių Europos ir Azijos teritorijų archeologiniai tyrinėjimai duoda pagrindo teigti, kad medžiotojų ir žvejų kolektyvuose didžiausios reikšmės turėjo vyrų darbas, pastebėta net privilegijuota vyrų — vadų ir žynių — padėtis. Remdamasis archeologine medžiaga, L. Chlobystinas daro išvadą, kad agneolite (medžiotojų neolite,— E. G.) nėra matriarchato, kaip bendros visiems agneolitiniams kolektyvams visuomenės vystymosi pakopos, nes archeologija neduoda įrodymų, jog moteris būtų viešpatavusi medžiotojų ir žvejų kolektyvuose. Tuose kolektyvuose vyrų ir moterų darbas turėjo skirtingas pritaikymo sritis, tačiau buvo lygiai visuomeniškai būtinai, o tai sąlygojo vienodai aukštą vyro ir moters padėtį¹.

Žymus anglų etnografas V. Riversas iš viso siūlė atsisakyti matriarchato ir patriarchato sąvokų, motyvuodamas tuo, kad daugumoje bendruomenių, vadinamų matriarchato vardu, nebuvo moterų valdžios. Jo nuomone, motininė teisė ir tėvinė teisė yra tinkamesnės ir tikslesnės sąvokos, kuriomis pagal motiną arba tėvą nusakomos tam tikros teisės, pareigos, privilegijos ir kt. Kai viešpatauja motininė teisė, kolektyvą arba bendruomenę valdo motinos broliai. Tiesa, kai kur moterų autoritetas buvo labai didelis. L. Morganas „Senovės visuomenėje“ nurodė, kad irokėzų ir huronų moterys valdė giminę ir turėjo didelę galią gentyje, renkant vadus. Genties taryboje jos sudarė daugumą, nors tikrieji vadai buvo vyrai. V. Riversas priėjo išvados, kad negalima iš viso išskirti motinės teisės ar tėvo teisės, kaip atskirų pirmykštės visuomenės formų². Giminystės

¹ Л. П. Хлобыстин, Проблемы социологии неолита северной Евразии.— «Охотники, собиратели, рыболовы», Л., 1972, стр. 41—42.

ryšių nustatymo pagal motinos liniją negalima besąlygiškai tapatinti su matriarchatu, kaip ir tų ryšių nustatymas pagal tėvo liniją besąlygiškai nesutampa su patriarchatu. Todėl nepagrįstai kai kurie tyrinėtojai matriarchatą ir patriarchatą laiko universaliomis pirmąsiais visuomenės istorijos stadijomis. Laikantis šios schemos, išėitų, kad matriarchatą visur turėjo pakeisti patriarchatas, iš kurio vėliau buvo pereita į klasinę visuomenę. Tuo tarpu A. Zolotariovas ir S. Tolstovas savo darbais įrodė, kad šis perėjimas vyko ir iš vėlyvojo matriarchato, tiesa, tik sėsliose kaupukinės žemdirbystės bendruomenėse³. Istanti motininė giminė bendruomenė davė pagrindą atsirasti klaseinei visuomenei Mikronezijoje, Sumatroje, Afrikoje ir kt. Dar iki europiečių kolonizacijos Mikronezijos salose ėmė reikštis socialinė nelygybė, atsirado privati nuosavybė, paveldima aristokratijos valdžia; kai kur buvo ir vergija. Visi šie reiškiniai atsirado motininėje giminėje, kur turtas buvo paveldimas griežtai pagal motinos liniją ir kur moterys išlaikė visišką lygybę ir nepriklausymą nuo vyrų. A. Zolotariovas, remdamasis čiukčių, koriakų, eskimų, polineziečių, kai kurių Amerikos indėnų genčių tyrimais, įrodė, kad, suirus motininei giminei, nebuvo pereita į tėvinę, o susiformavo didelės šeimos, kurias siejo ne tiek gimininės, kiek teritorinės bendruomenės požymiai ir kur viešpataujančią padėtį užėmė vyrai. Jos laikomos savotiškais patriarchato atmainomis⁴.

Anksčiau giminė bendruomenė beveik visuotinai buvo sutapatinama su gimininiu kolektyvu, kurio vienybė rėmėsi kraujo giminystės ryšiais. Kraujo giminystė buvo traktuojama kaip pirmųjų kolektyvų solidarumo ir kolektyvizmo pagrindas. Ši nuomonė sutinkama ir mūsų dienomis, nors ji ir prieštarauja šių dešimtmečių etnografinių tyrinėjimų išvadoms.

Pirmiausia reikia pastebėti, kad etnografiniai tyrinėjimai, prasidėję iš esmės tik XIX a., pateikia duomenų apie šiuolaikines gentis ir tautes, kurios gana toli pažengė nuo savo pirmųjų būklės. Kokie buvo mūsų ankstyvųjų protėvių santykiai, galime tik spėlioti ir kurti atitinkamas hipotezes, remdamiesi archeologine medžiaga. Todėl S. Tokarevas visiškai pagrįstai siūlo pirmųjų visuomenės sąvoką pakeisti daug platesne ikiklasinės visuomenės sąvoka⁵.

Giminės bendruomenės atsiradimo laikas ir priežastys dar nėra išaiškintos. G. Grigorjevas sako, kad archeologinė medžiaga neduoda pa-

² W. H. R. Rivers, *Social Organization*, London—New York, 1932, p. 87—98.

³ А. И. Першц, *Общественный строй туарегов Сахары в XIX в.— «Разложение родового строя и формирование классового общества»*, М., 1968, стр. 353.

⁴ История первобытного общества, М., 1968, стр. 177—180.

⁵ С. А. Токарев, *Проблемы общественного сознания доклассовой эпохи.— «Охотники...»*, стр. 246.

grindo išskirti ypatingą ikigimininę žmonių visuomenės vystymosi stadiją⁶. Tuo tarpu kiti tyrinėtojai labiausiai atsilikusioms šiuolaikinėms gentims bando taikyti ikigimininės arba ankstyvosios gimininės bendruomenės sąvoką. Pavyzdžiui, J. Maretinas, aprašydamas rytinės Sumatros džunglėse gyvenančius kubu, kurių 1955 m. buvo apie 5000, pažymi, kad žmonių skaičius bendruomenėje nereguliuojamas ypatingomis taisyklėmis; atsižvelgiama tik į praktinius išskaičiavimus, t. y. stengiamasi išlaikyti tokią sudėtį, kuri garantuotų jų gyvybinę veiklą. Gyvenimo sąlygos verčia net nedidelę gimininę grupę skirstytis į porines šeimas ir iš-tisas savaites, net mėnesius, gyventi savarankiškai. J. Maretinas spėja, kad kubu yra bendruomenės pavyzdys, kur gimininiai santykiai dar nesusiformavo, nes čia nėra išsiskyrusi tėvinė ir motininė linija, kaip vienas iš pagrindinių giminės požymių. „Jeigu būtų galima besąlygiškai įrodyti, kad klajokliai kubu ir jiems artimos savo išsivystymo lygiu gentys nėra anksčiau gyvenusių aukštai organizuotų visuomenių liekanos, tai būtų galima visiškai neabejojant tvirtinti, kad jų socialinės formos — vienos iš ankstyviausių, o jų socialinės organizacijos tipas lygiai tiek pat ankstyvasis gimininis, kiek ikigimininis ir priešgimininis (bet, žinoma, ne pogimininis)“⁷.

Kaip dabar žinoma, pirmasis žmogus, gaminęs akmeninius darbo įrankius, buvo prezindžantropas, arba *Homo habilis*, kuris gyveno prieš 1 750 000 metų Rytų Afrikoje, o *Homo sapiens* susiformavo tik prieš 40 000 metų. Nuo pastarojo prasidėjo tikrai žmogiška istorija⁸. Matyt, iš pradžių visuomenė yra buvusi bilininė, o motinos ir tėvo linijų išsiskyrimas yra tolesnio vystymosi padarinys.

Giminės vieta ir vaidmuo pirmykštėje visuomenėje nuo seno domino etnografus. Šiuos klausimus buvo galima spręsti, ištyrus pirmykštės santuokos formas. L. Morganas visą pirmykštės visuomenės epochą suskirstė į du pagrindinius etapus — laukinę būklę ir barbarybę. Patys primityviausi laukinės būklės žmonės gyvenę promiskuiteto forma⁹, o žemutinėje laukinės būklės stadijoje buvusi kraujo giminyse jungiama šeima. Šios ankstyvosios santuokos formos, kaip ir laukinės būklės bei barbarybės išsivystymo stadijų, aprašymas jau nebeatitinka šiuolaikinio mokslo sukauptų faktų, todėl jo buvo atsisakyta. Kadangi misionierių surinkta medžiaga, kuria rėmėsi L. Morganas, pasirodė klaidinga, buvo

⁶ Г. П. Григорьев, Восстановление общественного строя палеолитических охотников и собирателей. — «Охотники...», стр. 24.

⁷ Ю. В. Маретин, Кочевые кубу Восточной Суматры и их место на ступенях эволюции общества. — «Охотники...», стр. 103—105.

⁸ Žr. J. Galvydis, Žmogaus ir pirmykštės visuomenės kilmė bei raida, V., 1972.

⁹ Promiscuus (lot. k.) — visiems prieinamas, bendras; spėjama nereguliuojamų lytinių santykių stadija, prieš atsirandant santuokai ir šeimai.

atmesta ir „punalua“ šeima, kaip primityviausia šeimos forma¹⁰. Šiuo metu jau beveik visuotinai priimta pažiūra, kad istoriškai pirmoji santykių tarp lyčių forma buvo egzogaminė¹¹ dualinė-gimininė grupinė santuoka.

Remdamasis Šiaurės Amerikos genčių tyrimu, L. Morganas giminę laikė pirmine irokėzų socialinės organizacijos forma. Giminę jis apibrėžė kaip visumą giminaičių, kilusių iš vieno bendro protėvio, kurie skiriasi ypatingu vardu ir kuriuos jungia kraujo ryšiai. Giminei priklausanti tik pusė tokių palikuonių pagal motinos arba tėvo liniją. Irokėzų socialinė organizacija prasidedanti gimine ir užsibaigianti konfederacija. Susijungdamos giminės sudarančios fratrijas. Gentis, kaip giminių sąjunga, L. Morgano teigimu, skirstosi į fratrijas; ji kalba vienu dialektu. Genčių konfederacija, jungdama skirtingais dialektais kalbančias gentis, šneka viena kalba¹². Jis nurodė šiuos giminės požymius: ji renka savo sachemą¹³, vadus ir gali juos nušalinti; draudžia tuoktis giminės viduje; mirusiųjų turtą paveldi giminės nariai; savo nariams ji suteikia vardus ir išūnija svetimus; turi bendras religines apeigas, bendrą laidojimo vietą, giminės tarybą; tarpusavio pagalba ir parama, kerštas už skriaudas saugo kiekvieną giminės narį. L. Morgano nuomone, pirminė giminė, natūraliai išaugus jos narių skaičiui, pasidalina į dvi; šios savo ruožtu suskyla, o po kurio laiko vėl susijungia į dvi ar daugiau fratrijų. Fratrijos sudarančios gentį. Laikui bėgant, ši gentis segmentacijos būdu sudaranti kelias gentis, kurios susijungia į konfederaciją. Gentis, kaip nurodė L. Morganas, turi šiuos esminius požymius: specifinį pavadinimą, atskirą dialektą ir teritoriją, kuri ginama kaip nuosavybė. Genčių esą tiek, kiek ir dialektų, nes išsiskyrimas tapdavęs galutiniu tik tada, kai atsirasdavę dialekto skirtumai. Giminė, užimanti atskirą genties teritorijos dalį, esanti pagrindinis irokėzų organizacijos vienetas.

F. Engelsas, labai vertinęs L. Morgano darbą „Senovės visuomenė“, laikė jį vienu iš nedaugelio veikalų, sudarančių epochą¹⁴. Vėliau jis pastebėjo, kad po šio veikalo pasirodymo surinkta medžiaga padarė tam tikrų pataisų; kai kurios L. Morgano hipotezės susvyravo arba net buvo atmestos, tačiau pagrindinės jo pateiktos pirmąsias visuomenės vystymosi idėjos nebuvo išstumtos¹⁵. Kai L. Morganas rašė savo knygą, žinios

¹⁰ История первобытного общества, стр. 59—60.

¹¹ Egzogamija (gr. k. *exo* — „iš išorės“; *gamos* — „santuoka“) — paprotys, draudžiantis santuokas tarp tos pačios visuomeninės grupės (giminės, fratrijos) vyrų ir moterų.

¹² Л. Г. Морган, Древнее общество, Л., 1934, стр. 38—40.

¹³ Sachemas — taikos meto seniūnas.

¹⁴ F. Engelsas, Šeimos, privatinės nuosavybės ir valstybės kilmė, V., 1970, p. 5.

¹⁵ Ten pat, p. 20.

apie grupinę santuoką buvo labai ribotos, todėl giminystės sistemos tyrinėjimų pagrindas buvo punalaujinė šeima, iš kurios jis kildino motinos teise paremtą giminę. F. Engelsas suabejojo šios šeimos formos visuotinumu: „Nuo to laiko mes susipažinome su daugeliu kitų grupinės santuokos formų ir dabar žinome, kad čia Morganas per toli nuėjo“¹⁶.

F. Engelsas savo darbe pateikia anglų misionieriaus L. Faisono medžiagą apie australų grupinę santuoką, kur vienos santuokinės klasės moterys yra kitos klasės žmonos ir priešingai. Grupinė santuoka, kaip santuoka tarp klasių, kurios išsisklaidžiusios po visą kontinentą, neduoda pagrindo giminę traktuoti kaip kraujo ryšiais siejamą kolektyvą. Kalbėdamas apie motinos giminę, kuriai būdinga porinė šeima, jis nurodė, kad tai buvo komunistinis ūkis, kuriame visos moterys ar jų dauguma priklausė vienai ir tai pačiai giminei, bet vyrai priklausė įvairioms giminėms¹⁷. Apibendrinamas savo atliktą tyrimą, F. Engelsas pagrindiniu gamybiniu kolektyvu pirmą kartą visuomenėje laikė *komunistinę bendruomenę*¹⁸. Tai duoda pagrindo manyti, kad marksizmo klasikų pažiūrų į ikiklasinės visuomenės struktūrą aiškinimas mūsų literatūroje kai kuriais aspektais neatitinka pačių K. Markso ir F. Engelso idėjų¹⁹.

A. Zolotariovas giminę apibrėžia kaip realų ir pastovų ekonominį junginį, kurio narius sieja tarpusavio pagalbos ryšiai. Jis rašo: „Pirmą kartą giminės buvo ekonominės grupės. Joms priklausė žemė, medžioklės ir žvejybos plotai. Kiekviena pradinė giminė įsikurdavo atskirai, dėl to kiekviena gyvenvietė paprastai pasidalindavo į du aiškiai atribotus kvartalus. Bendras darbas, bendra nuosavybė, bendri būstai jungė kiekvienos giminės narius glaudžiais ir tvirtais ryšiais. Visų gentinių sumanymų (užvaromosios medžioklės, karinių žygių, šokių ir ceremonijų) metu kiekvienos genties žmonės išsidėstydavo dviem pagrindinėmis giminėmis, sudarydavo dvi priešingas, tuo pačiu ir bendradarbiaujančias, ir besivaržančias partijas. Egzogamija glaudžiai rišo gimines poromis. Atsiskyrusios ekonomiškai, jos buvo neatskiriamos santuokinių santykių atžvilgiu. Keitimasis vyrais ir žmonomis, vykdomas iš kartos į kartą, sutvirtino jų gentinę vienybę“²⁰. Svarbu pastebėti, kad A. Zolotariovas giminę laiko ekonominiu kolektyvu. Sekdamas L. Morganu, jis sako, kad natūraliai išaugusi giminė susiskaldo į keletą drauge negyvenančių bendruomenių, kurios turi savo atskirą teritoriją, atskirai gamina ir vartoja, praradamos pradinį bendrumą. Ekonominės funkcijas atlieka šios naujai atsirai-

¹⁶ Ten pat, p. 46.

¹⁷ Ten pat, p. 53.

¹⁸ Ten pat, p. 201.

¹⁹ В. М. Бахта, Т. В. Сенюта, Локальная группа, семья и узы родства в обществе аборигенов Австралии.— «Охотники. . .», стр. 68.

²⁰ А. М. Золотарев, Родовой строй и первобытная мифология, М., 1964, стр. 288.

dusios bendruomenės. Pirmykštė giminė tampa fratrija, susidedančia iš kelių bendros kilmės jungiamų giminių. Fratrija praranda ekonominę reikšmę; ji atlieka tik religines ir socialines funkcijas²¹.

M. Kosvenas ankstyvąją gimininę bendruomenę taip pat apibūdina kaip kraujo giminytės ryšiais jungiamą gamybinį kolektyvą²². Ankstyvojoje motininės gimininės bendruomenės stadijoje vyrai tik lankydavę žmonas, o patys gyvenę savo giminėje (dislokalinės santuokos forma). Jeigu būtų taip buvę, tai pirmine gimine iš tikrųjų reikėtų laikyti kraujo giminytę susijusių žmonių grupę. Tačiau, kad tokia santuoka buvo ankstyvojoje bendruomenės vystymosi stadijoje, nėra įrodyta. Todėl ir negalima tvirtinti, kad buvo toks pirmykštės giminės ir bendruomenės etapas, kuriame žmonių gamybiniai ir gimininiai santykiai sutapo. J. Bromlėjus ir A. Peršicas, pastebėję, kad išsivysčiusioje pirmykštėje visuomenėje gimininei bendruomenei priklausė maždaug $\frac{3}{4}$ giminaičių, o $\frac{1}{4}$ sudarė nepilnai jai priklausą svetimų giminių žmonės, laikosi nuomonės, jog tame etape giminė ir bendruomenė iš esmės sutapo²³.

Anksčiau minėtas L. Faisonas, drauge su A. Hauitu tyrinėjęs rytinės Australijos gentis, nustatė, kad australams būdinga trejopa socialinė organizacija: 1) gentis dalijasi į dvi egzogamines, t. y. tarpusavyje besituokiančias, puses, 2) šios dvi pusės, arba klasės, dalijasi į keturias dalis, 3) gentis skirstosi į gimines, kurios skiriasi pagal totemus. Jei L. Morganas giminę laikė pirmine gimininės bendruomenės forma, tai L. Faisonas nustatė, kad senoji bendruomenė pirmiausia dalijasi į dvi pirmines klases. Turtas čia paveldimas pagal motinos liniją. Pačios pirminės klasės vėliau pasidalija ir tampa fratrijomis. Iš kiekvieno anterinio klasės pasidalijimo atsiranda giminės, įjungiamos į tą pačią fratriją. L. Faisonas rašė L. Morganui, kad giminė negali būti pirminiu socialinės organizacijos padaliniu, nes dvi australų klasės atsirado anksčiau, negu jų padaliniai, todėl giminės galėjo išsiskirti tik iš fratrijų²⁴. V. Riversas giminę laikė egzogaminiu genties padaliniu, kurio narius vienus su kitais sieja tam tikras bendras ryšys, pasireiškiantis tikėjimu, jog visi jie yra kilę iš bendro protėvio, turi bendrą totemą ir gyvena bendroje teritorijoje. Ypatingas giminės požymis yra vieppusiškas grupavimosi būdas, pagal kurį žmogus priklauso savo tėvo ar motinės giminei, o jo giminaičiai nustatomi pagal tėvą ar motiną, nors dėl tarpusavio santuokos šie ryšiai gali būti nustatomi su abiejų tėvų giminėmis. V. Riversas spėja, kad visos teritorinės giminės buvo labiau jungiamos bendra tikė-

²¹ Ten pat, p. 290.

²² M. O. Косвен, Очерки истории первобытной культуры, М., 1957, стр. 34.

²³ Ю. В. Бромлей, А. И. Першиц, Ф. Энгельс и проблемы первобытной истории.— «Проблемы этнографии в свете научного наследия Ф. Энгельса», М., 1972, стр. 22—23.

²⁴ А. М. Золотарев, Родовой строй и первобытная мифология, стр. 13—14.

jimo kilme, negu bendra teritorija. Kiekviena giminė turėjo savo totemą, kuriuo galėjo būti gyvulys, paukštis, augalas, negyvosios gamtos objektas arba paties žmogaus sukurtas daiktas. Kai kada viena giminė turėjo kelis totemus. Australijoje vieni gyvūnai buvo vyrų totemai, o kiti — moterų. Australijoje, Melanezijoje, Šiaurės Amerikoje ir kitose pasaulio šalyse dauguma bendruomenių buvo pasidalijusios į dvi puses, kurios turėjo didelės reikšmės jų gyvenimui, ypač santuokos reguliavimui. Šį pasidalijimą V. Riversas pavadino dualine organizacija. Pažymėtina, kad Australijoje, Melanezijoje ir kitur ši organizacija toli peržengė genčių bei atskirų salų ribas. Ten, kur tos pusės turėjo savo pavadinimus, pasirodė, jog jie sutampa atskirose salose, nors pačios bendruomenės tarpusavyje mažai ką bendra teturėjo. Kiekviena pusė savo viduje laikėsi griežtos egzogamijos, santuoka buvo sudaroma su kita puse, kurios žmonėms buvo priskiriamos skirtingos fizinės bei dvasinės ypatybės. V. Riversas teigė, kad nekyla abejonės, jog ankstyviausia grupavimosi forma buvo pusės. Kiekviena iš dviejų pirminių grupių, į kurias buvo pasidalijusi pirmykščių žmonių kaimenė, davė galimybę giminei atsirasti. Pagrindinė dualinės organizacijos funkcija buvo santuokos reguliavimas. Tuo tarpu giminė atliko bendruomenės valdymo ir kitas funkcijas. Ten, kur giminė sutapo su puse, ji atliko ir santuokos reguliavimo funkciją. Giminė turėjo savo tarybą, kurios atstovai įėjo į genties tarybą. Šiuo atžvilgiu giminė iš esmės skyrėsi nuo „pusės“, kuri atliko tik santuokos reguliavimo funkcijas²⁵. Santuokos normos buvo nustatomos ne tarp atskirų individų, o tarp dviejų kolektyvų, žmonių grupių. Šie pirmykščiai santuokos santykiai atitiko klasifikacinę giminystės sistemą, kur tiesioginės, fiziologinės, kraujo giminystės galėjo nebūti ir dažniausiai nebuvo. V. Riverso nuomone, dualinė organizacija atsirado iš dviejų anksčiau savarankiškų ir giminystės ryšiais nesiejamų kolektyvų. Grupiniai buvo ne tik santuokos, bet ir šeimos santykiai. Gimęs vaikas buvo laikomas visos giminės vaiku. Suprantama, kad žmonės ir tada skyrė savo kraujo giminaičius, bet daug reikšmingesnė buvo ne fiziologinė, o socialinė, grupinė, klasifikacinė giminystė. Klasifikacinė giminystės sistema išskiria ne atskirus, individualius giminaičius, o jų grupes, arba „klases“.

Tokia giminystės sistema galėjo atsirasti tik grupinėje šeimoje, kur vaikai nebuvo skirstomi į savus ir svetimus, kur vieno kolektyvo moterys buvo kito kolektyvo vyrų žmonomis ir atvirksčiai. Kiekviena grupė yra egzogaminė ir giminystę skaičiuoja pagal vieną liniją, paprastai pagal motinos. Grupės nariai vienas kitą laiko giminaičiais pagal „kūną“ ir „kraują“, nes kildina save iš bendro toteminio protėvio.

²⁵ W. H. Rivers, *Social Organization*, p. 19—33.

K. Tachtarevas, remdamasis B. Spencerio ir F. Gileno surinkta australių tyrinėjimo medžiaga, pažymėjo, kad giminė ten nėra vienalytis kolektyvas, kokiu jį laiko kai kurie autoriai. Giminės, tiksliau sakant, bendruomenės branduolį sudaro suaugę vyrai. Kiekvienoje stovykloje būna atskira vieta („ungunja“), į kurią jie renkasi pasitarimams. Nė viena moteris neišdrįsta įžengti į tą vietą net ir tada, kai ten nėra vyrų. Moterų susirinkimo vieta („erlukaira“) skirta visoms nesusituokusioms moterims ir vaikams ²⁶.

Toteminės giminystės bendruomenė niekada nereiškė fiziologinės giminystės. Ji reiškė tik tai, kad tam tikras žmonių kolektyvas kildino save iš bendro toteminio protėvio, ir tik šia prasme manoma, kad jų visų gyslose teka tas pats kraujas ir kad jie turi tą patį kūną. Tikroji kraujo giminystės sistema atsirado tik tada, kai galutinai sutvirtėjo individuali santuoka.

Tarybiniai etnografai V. Kabo, N. Butinovas ir kiti pabrėžia, kad iki žemdirbystės atsiradimo pagrindinis visuomenės struktūrinis vienetas buvo *bendruomenė* ²⁷. Bendruomenė aptinkama bet kokiomis pirmykštės visuomenės išsivystymo sąlygomis, o tuo tarpu giminė ne visur atrandama. Etnografija nežino tokio atvejo, kur gamybiniai santykiai visiškai sutaptų su giminiais. Dislokalinės santuokos atvejai, kurie leidžia traktuoti giminę kaip tokį pagrindinį struktūrinį vienetą, pasitaiko labai retai ir yra būdingi tik aukštesnį lygį pasiekusioms visuomenėms. Vadinasi, paaiškėja, kad pagrindinis gamybos kolektyvas visur yra ne giminė, o bendruomenė, susidedanti iš kelių giminių atstovų. 1964 m. įvykusiame VII Tarptautiniame antropologų ir etnografų kongrese etnografas amerikanistas V. Fetonas pastebėjo, kad L. Morgano tyrinėtoms irokėzų gentys buvo sudarytos ne iš giminių, o iš kaimų, bendruomenių. N. Butinovas rašo, kad moksle faktiškai jau atsisakyta tapatinti bendruomenę su gimine. Bendruomenė, kaip ypatingas kolektyvas, vertas specialaus tyrimo ir netelpa schemoje, atmetančioje bet kokius kitus santykius, išskyrus giminystę ²⁸.

Daugumos papuasų genčių giminės yra tėvinės. Motininė giminystė būdinga labiau išsivychiusioms B. Malinovskio aprašytoms Trobriano salų gentims ²⁹. Papuasų bendruomenę sudaro įvairių giminių žmonės. Pastovus bendruomenės elementas yra vyrai, motinos ir žmonos sudaro atėju-

²⁶ К. М. Тахтарев, Очерки по истории первобытной культуры, Л., 1924, стр. 40.

²⁷ В. Р. Кабо, История первобытного общества и этнография (к проблеме реконструкции прошлого по данным этнографии).— «Охотник...», стр. 62.

²⁸ Н. А. Бутинов, Этнографические материалы и их роль в изучении общины древнего мира.— «Община и социальная организация у народов Восточной Азии», Л., 1967, стр. 172—173.

²⁹ В. Malinowski, Argonauts of Western Pacific, London, 1932.

siają dalį, o vyrų seserys ir dukterys, išeinančios į kitas gimines,— laikinąją dalį. Aišku, kad toks žmonių kolektyvas negali būti sutapatinamas su gimine, ir giminė negali būti laikoma pagrindiniu visuomenės ekonominiu vienetu. Įvairi etnografinė medžiaga liudija, kad pagrindinis pirmųkštės visuomenės struktūrinis vienetas yra su gimine nesutampanti bendruomenė, kuri gamina tai, kas yra būtina pragyvenimui³⁰.

Ankstyvojoje bendruomenėje, kaip jau minėta, giminystės santykiai nustatomi ne vien pagal fiziologinį, kraujo giminumą, o pagal kilmę iš to paties totemo, bendrą darbą, gyvenimą vienoje vietoje, pagal amžiaus kategorijas. Plačiai žinomi atvejai, kai indėnai išūnydavo svetimus žmones, kurie tapdavo giminės nariais. Tą patį paprotį tyrinėtojai dažnai sutinka ir papuasų bendruomenėse.

Viešpataujant grupinės santuokos formoms, atitinkamų kartų žmonės vieni kitus laiko „broliais“ ir „seserimis“, „tėvais“ ir „motinomis“, „sūnumis“ ir „dukromis“ ir t. t. Šiais žodžiais reiškama giminystė visada peržengia atskiros šeimos ribas ir turi labiau socialinę, negu biologinę prasmę. Klasifikacinė giminystės sistema su kraujo giminyste nesutampa. Tėvinėje giminėje bendruomenėje moterys (žmonos) ateina į ją arba išeina (seserys), ir tik vyrai sudaro pastovų branduolį. Atėjusi į vyro giminę, moteris netampa sava, ji neįgyja ryšio su tos giminės nuosavybe. Bendruomenės nuosavybė priklauso vyrams. Todėl giminė yra suskilusi į dvi puses — lokalizuotą ir nelokalizuotą. Nepaisant santuokos ryšių, ateinančioji pusė lieka svetima kitos giminės žmonėms, todėl ji paprastai neturi įtakos ten, kur sprendžiami bendruomenės reikalai,— nuo jos slepiamos su religinėmis ceremonijomis susijusios giminės mitų paslaptys.

Klasifikacinėje giminystės sistemoje, nustatant giminystės santykius, tiesioginė kraujo giminystė gali neturėti reikšmės. Kaip minėta, australų gentys yra pasiskirsčiusios į totemines grupes. Net iš toliausių kraštų atėję žmonės yra nuoširdžiai sutinkami, kai išaiškėja, kad jie priklauso tam pačiam totemui. Susitikus su svetimais, pirmiausia klausiama: „Koks tavo totemas?“ Ir vietinių tarpe visada atsiranda tos pačios toteminės grupės žmonių. Skirtingi totemų vardai nėra kliūtis giminystės ryšiams nustatyti, nes australai visada lengvai atranda atitikmenis savo gentyje. „Kur bekeliaučiau, visur rasčiau giminių, nors tame krašte atsidurčiau pirmą kartą.“

Jei nukeliaučiau prie Deilio upės, malak-malako gentietis gali paklausti:

- Kokios tu giminės?
- Bungadi.
- O,— gali sušukti jis,— tu mano dėdė!

³⁰ Н. А. Бутинов, Папуасы Новой Гвинеи, М., 1968, стр. 71.

Jis parodys mano tėvą, motiną bei kitus giminaičius, kurie pasirūpins manimi, kol gyvensiu toje vietoje“³¹,—pasakoja Australijos čiabuvis Vaipuldanja.

Kad kraujo giminystė nebuvo svarbiausias vieningo žmonių kolektyvo ryšys, rodo ir tas faktas, jog pagal kai kurių australų genčių papročius berniukai priklauso tėvo linijai, o mergaitės—motinos linijai. Riverso pateikta medžiaga apie Naujosios Gvinėjos papuasus ir jų vyrų sąjungas rodo, kad dvejų metų laikotarpyje gimę vyriškos lyties vaikai sudaro grupę, vadinamą *kimta*. Kimta nereguliuoja santuokos, bet jos narius sieja tarpusavio pagalbos pareigos medžioklės bei kitų užsiėmimų metu. Kimta apima plačią sritį, šiomis pareigomis susiedama toli vienas nuo kito gyvenančius žmones. Vienoje vietoje gyvenančius kimtos narius dar glaudžiau sujungia *eriam* sąjunga. Eriam nariai plačiai naudojami bendra nuosavybe, kiekvienas eriam narys turi teisę santykiauti su bet kurio šios sąjungos draugo žmona. Afrikoje to paties amžiaus žmones taip pat jungia tarpusavio pagalbos pareigos. Nandi gentyje ši pareiga ypač buvo privaloma tiems žmonėms, kurie naudojami ta pačia ugnimi³².

Vienas žymiausių australų žinovų A. Elkinas pažymi, kad australų gentis beveik niekada neveikia kaip vieningas kolektyvas: nei tada, kai apsirūpinama maistu, nei tada, kai tenka kariauti. Šias funkcijas atlieka lokalinės grupės arba giminės. Lokalinė grupė yra pagrindinis australų socialinis vienetas, svarbesnis už gentį. Jos ryšiai, vienybės supratimas palaikomi tikėjimo, kad žmonių dvasios iki jų perėjimo į kūną gyvena giminės (toteminės grupės) teritorijoje, bet, kūnui mirus, vėl grįžta į savo seną buveinę. Gimęs kūdikis priklauso tam totemui, kurio teritorijoje moteris pajunta pirmuosius jo gyvybės požymius. Tikėjimas, kad visų lokalinės grupės narių dvasios nuo amžių gyvena tam tikroje genties teritorijoje, sako A. Elkinas, grupę jungia daug tvirtiau, negu paprasta giminystė³³.

Australų lokalinė grupė (bendruomenė) yra tikrasis ekonominis visuomenės vienetas, kuriame vyksta visa arba beveik visa gamybinė veikla; bet ji nėra uždaras ūkinis vienetas. Tarpgrupinis ir tarpgentinis keitimasis maistu, žaliavomis, kurios įgyjamos tik tam tikrose vietose ir priklauso atskiroms lokalinėms grupėms, yra gana plačiai išvystytas. Svarbu pažymėti ir tai, kad kiekvienos lokalinės grupės teritorijoje būna po keletą toteminių centrų. Toteminei grupei, arba giminei, kaip yra nurodęs A. Elkinas ir kiti tyrinėtojai, gali priklausyti keletas pačių skir-

³¹ D. Lokvudas, Aš—aborigenas, V., 1972, p. 112.

³² W. H. Rivers, Social Organization, p. 136—137.

³³ A. Элькин, Коренное население Австралии, М., 1952, стр. 56.

tingiausių lokalinių grupių žmonės. Jie gali drauge atlikti religines apeigas toje vietoje, kur, kaip manoma, jie buvo pradėti.

Taigi ankstyvojoje pirmykštės bendruomenės vystymosi stadijoje giminystės sistema išreiškė ne tiek biologinius, kraujo giminystės santykius, kiek socialinius santykius, atskirų amžiaus grupių žmonių tarpusavio pareigas ir atsakomybę. Bendras darbas, bendras gyvenimas, tarpusavio pagalba ir parama buvo žymiai svarbesni už kraujo giminystę.